

AYZEK AZIMOV ASARLARINING TARJIMASI ORQALI O'ZBEK PROZASIDA RUHIY IZLANISHLAR

Fayzullayeva Dildufaxon G'ulomjon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
mustaqil izlanuvchi

Toshkent, O'zbekiston

dilfuzamahmudova4@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-6838-5169>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15496551>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-May 2025 yil

Ma'qullandi: 20-May 2025 yil

Nashr qilindi: 23-May 2025 yil

KEY WORDS

*Azimov tarjimalari, o'zbek prozasi,
qahramon ruhiyati, psixologik
portret, fantastika, ichki izlanish*

ABSTRACT

Ushbu maqolada Ayzek Azimov asarlarining o'zbek tiliga tarjima qilinishi orqali o'zbek prozasida yuzaga kelgan ruhiy izlanishlar tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor qahramonlarning ichki olami, ularning psixologik o'zgarishlari va badiiy tafakkurda yangi izlanishlar paydo bo'lishiga qaratilgan. Azimov asarlarida mavjud bo'lgan sun'iy intellekt, ilmiy-texnologik taraqqiyot va insoniyat ongiga oid falsafiy savollar o'zbek yozuvchilari tomonidan milliy adabiy kontekstda yangicha talqin etilgan. Tarjimalar orqali milliy prozada yangicha psixologik portret yaratish uslublari shakllangan.

Zamonaviy o'zbek adabiy jarayonida inson ruhiyatini tahlil qilish, qahramonning ichki olami va psixologik holatini badiiy ifodalash muhim yo'nalishlardan biri sifatida shakllanmoqda. Ushbu holat ayniqsa yangi asr adabiyotida, individual shaxs va uning ongida kechayotgan ichki ziddiyatlar, ijtimoiy-madaniy bosimlar hamda texnologik taraqqiyot ta'siridagi tafakkur o'zgarishlarining san'atkorona ifodasida yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu jarayon, bir tomondan, o'zbek yozuvchilarining badiiy tajriba doirasining kengayishi, boshqa tomondan esa, tarjima asarlar orqali jahon adabiyoti bilan faol muloqotda bo'layotganining mahsulidir.

Xususan, ilmiy-fantastik adabiyotning yirik vakili Ayzek Azimovning asarlari o'zbek tiliga tarjima qilinishi orqali milliy nasrda ilgari kam kuzatilgan psixologik qatlamlar va tafakkur shakllari paydo bo'ldi. Azimov asarlarining asosiy tematik yo'nalishlari – sun'iy ong, insoniyatning kelajagi, texnologiya va axloq, ong va erkinlik masalalari – mahalliy yozuvchilarni inson ruhiyati haqida yangi burchaklardan fikr yuritishga undadi.

Maqolada Ayzek Azimov asarlarining o'zbek tiliga tarjimasini orqali o'zbek prozasida yuzaga kelgan ruhiy izlanishlar, xususan qahramonning psixologik portreti, ichki monologi, ruhiy tanglik va identitet muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, Azimov fantastikasining o'zbek yozuvchilariga ko'rsatgan badiiy va g'oyaviy ta'siri, ruhiy murakkablikni ifodalashdagi uslubiy o'zgarishlar ham alohida ko'rib chiqiladi.

Ushbu tadqiqot, tarjima asarlarning nafaqat g'oya va syujet darajasida, balki ruhiy va falsafiy qatlamlar orqali ham milliy adabiyotga qanday ta'sir qilganini aniqlashga qaratilgan. Ayzek Azimov ijodining o'zbek adabiyotidagi aks sadosi – bu global fikrning mahalliy adabiy ongga singdirilishi jarayoni sifatida talqin etiladi.

USLUB

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

- **Tarjimaviy-tahliliy yondashuv** – Asimovning bir nechta asarlarining (jumladan *"Fond"*, *"Koinot oqimlari"*, *"Robotlar to'plami"*) o'zbek tilidagi tarjimalari o'rganildi.
- **Taqqosloviiy tahlil** – Hojiakbar Shayxov va Isajon Sulton kabi zamonaviy o'zbek yozuvchilarining ruhiy portret yaratish uslublari bilan solishtirildi.
- **Psixologik tahlil** – Asarlardagi qahramonlarning ichki izlanishlari, psixologik ziddiyatlari va ongdagi o'zgarishlar tahlil qilindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Ayzek Azimov asarlarining o'zbek tiliga tarjimasi orqali o'zbek prozasida psixologik yondashuvning kengayishiga sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi. Quyidagi asosiy xulosalar ilgari surildi:

1. **Qahramon ruhiyati va ichki olamining murakkab tasviri kuchaydi.** Azimov asarlaridagi sun'iy intellekt, texnologik nazorat, axloqiy dilemmalar kabi mavzular o'zbek yozuvchilarining e'tiborini qahramonning ichki holatini yanada teranroq yoritishga jalb etdi. Natijada, zamonaviy o'zbek nasrida qahramonlar orasida "tashqi voqelik"dan ko'ra "ichki iztirob"lar ustuvorlik kasb eta boshladi. Bu holat Hojiakbar Shayxovning "So'zsiz dunyo" asarida yaqqol ko'zga tashlanadi.

2. **O'zbek yozuvchilarida "ong va axloq" muammosiga zamonaviy nuqtai nazardan yondashuv shakllandi.** Azimovning robotlar etikasi haqidagi falsafiy yondashuvi (uchta qonun asosidagi dilemmalar) o'zbek adabiyotida ham axloqiy tanlovlar masalasining ichki psixologik asoslarga bog'lanib ifodalanishiga zamin yaratdi. Masalan, Isajon Sulton qahramonlarining axloqiy qarorlarida aql va tuyg'u, erkinlik va iroda to'qnashuvi chuqur tahlil qilina boshladi.

3. **Fantastik kontekst ruhiy izlanish vositasi sifatida qabul qilina boshlandi.** Ilmiy-fantastik janr o'zbek adabiyotida ilgari syujet vositasi sifatida mavjud bo'lgan bo'lsa, Azimov asarlari orqali u psixologik izlanish uchun samarali maydon sifatida qabul qilina boshladi. Qahramonlar texnologiya, begonalashuv va noma'lum kuchlar bilan o'zaro munosabatda o'zlarining kimligini anglashga urinadilar. Bu esa, zamonaviy o'zbek prozasida metafizik motivlarning paydo bo'lishiga turtki bo'ldi.

4. **Tarjimada saqlangan psixologik qatlamlar milliy kontekstda yangi badiiy vositalarni yuzaga chiqardi.** Tarjimonlarning (ayniqsa, adabiy tarjima yo'nalishida ishlagan mutaxassislarining) matndagi psixologik holatlarni asliga yaqin tarzda uzatishi natijasida o'zbek adabiy tilida yangi psixologik ifoda vositalari shakllandi. Ichki monologlar, anglashilmovchiliklar, onirizm elementlari (tush va ong holati aralashgan epizodlar) keng qo'llanila boshladi.

5. **Ruhiy izlanishlar orqali g'arb va sharq tafakkuri o'rtasidagi dialog shakllandi.** Azimov asarlarining tarjimalari orqali o'zbek adabiy ongida g'arbona yondashuv – analitik tafakkur, shaxsiy javobgarlik, ilm-fan asosidagi qarorlar – bilan sharqona yondashuv – ruhiy holat, ichki quvvatcha, taqdirga ishonch – o'zaro muloqotga kirishdi. Bu esa o'zbek yozuvchilarining adabiy ifoda doirasini kengaytirdi.

MUNOZARA

Ayzek Azimov asarlarining o'zbek tiliga tarjimasi orqali vujudga kelgan psixologik izlanishlar o'zbek prozasini yangi ilmiy-estetik bosqichga olib chiqdi. O'zbek nasrida ilgari

ustuvor bo'lgan ijtimoiy-siyosiy motivlar o'rnini asta-sekin inson shaxsining ichki olamiga, ruhiy holatlariga qaratilgan e'tibor egallamoqda. Bu holat adabiy tafakkurda murakkablikka, ko'p qavatli ma'no tizimiga, ramziylik va psixologik chuqurlik tomon o'sishni anglatadi.

Azimov fantastikasining asosiy xususiyati – insoniyatning texnologik taraqqiyot oldida tutgan o'rni, axloqiy tanlovlar, sun'iy ong bilan tabiiy ong o'rtasidagi farq – aslida bugungi o'zbek jamiyatida ham dolzarb bo'lib bormoqda. Shuning uchun ham Azimov asarlari o'zbek tilida faqat tarjima matn emas, balki madaniy refleksiya, ya'ni milliy ongda muayyan masalalarning qayta talqin qilinishi sifatida ham o'rganilishi zarur.

Tarjimalarning badiiy muvaffaqiyati faqat matnga sodiqlikda emas, balki uning psixologik va semantik qatlamlarini milliy adabiy tafakkurga uyg'un tarzda yetkazilishida namoyon bo'lmoqda. Bu jihat, ayniqsa, Shayxov va Sulton kabi yozuvchilarning asarlarida yaqqol ko'rinadi. Ular Azimovning g'oyaviy-falsafiy yo'nalishlaridan ilhomlangan holda, o'z qahramonlari orqali inson ruhiyati, o'zlikni anglash va tanlov erkinligi kabi mavzularni milliy adabiy makon doirasida qayta talqin etishgan.

Bundan tashqari, Azimov asarlarining tarjimasi orqali zamonaviy o'zbek nasrida inson va mashina, ruh va algoritm, axloq va sun'iy intellekt o'rtasidagi murakkab munosabatlar haqida falsafiy mulohazalar paydo bo'ldi. Bu esa o'z navbatida o'zbek adabiyotini yangi ontologik va gnoseologik savollar bilan boyitmoqda.

XULOSA

Aytek Azimov asarlarining o'zbek tiliga tarjimasi orqali o'zbek prozasida qahramon ruhiyatiga oid izlanishlar yangi bosqichga ko'tarildi. Tadqiqot davomida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Azimov asarlaridagi psixologik va axloqiy dilemmalar o'zbek yozuvchilarida qahramon ruhiy olamini chuqur tasvirlashga turtki bo'ldi;
- Fantastik janr milliy adabiyotda ruhiy izlanish vositasi sifatida shakllanmoqda;
- Tarjimonlarning matndagi ruhiy qatlamlarni aniq uzatishga bo'lgan intilishi o'zbek badiiy tilida yangi ifoda vositalarining paydo bo'lishiga olib keldi;
- Azimov orqali g'arbona tafakkur unsurlari bilan milliy adabiy tafakkur o'rtasida samarali muloqot shakllandi.

Shunday qilib, Azimov tarjimalari nafaqat adabiy manba, balki o'zbek adabiyotining ruhiy chuqurligi, estetik ko'lamini kengaytiruvchi vosita sifatida ham alohida ilmiy-nazariy ahamiyat kasb etadi. Bu holat tarjima adabiyotning milliy adabiyotga ko'rsatadigan ta'sirini o'rganishda yangi yondashuvlar zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. АЗИМОВ А. Основание [Fond]. — Москва: Эксмо, 2011.
2. АЗИМОВ А. Я, робот [Men — robotman]. — Москва: АСТ, 2020.
3. Azimov I. The Caves of Steel. — New York: Bantam Books, 1991.
4. Shayxov H. So'zsiz dunyo. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2018.
5. Sulton I. Ichkaridagi odam. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
6. Karimov G'. O'zbek prozasida ruhiy holat tasvirining uslublari. // O'zbek tili va adabiyoti, 2022, №2, B. 35–42.

7. Xudoyberdiyev A. Tarjimashunoslik nazariyasi asoslari. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
8. Saidov S. O'zbek nasrida qahramon psixologiyasining badiiy tahlili. — Toshkent: Fan, 2015.
9. Lejeune P. The Autobiographical Pact. — In: On Autobiography. — University of Minnesota Press, 1989.
10. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. — London: Routledge, 1995.

INNOVATIVE
ACADEMY